

Kwestia cypryjska po roku 2004: pojednanie czy podział?

Wprowadzenie

Kwestia cypryjska jest jednym z najdłużej nieuregulowanych sporów międzynarodowych. Od sierpnia 1974 roku terytorium wyspy pozostaje *de facto* podzielone pomiędzy dwie społeczności: Greków cypryjskich, zajmujących południową część Cypru, oraz Turków cypryjskich, którzy proklamowali na północy własne państwo - Turecką Republikę Północnego Cypru (TRPC)¹. *De iure* nadal istnieje unitarne państwo Republika Cypru, obejmujące całe terytorium wyspy, które, w przeciwieństwie do TRPC, jest jedynym powszechnie uznawanym państwem cypryjskim². Od wielu lat trwają starania celem wypracowania kompromisowego rozwiązania, które pozwoliłoby uregulować spór, zakończyć

¹ Turecka Republika Północnego Cypru została proklamowana przez Zgromadzenie Narodowe Turków cypryjskich 15 listopada 1983 roku. Na wniosek Republiki Cypru, Grecji oraz Wielkiej Brytanii, jednostronna deklaracja niepodległości stała się przedmiotem obrad Rady Bezpieczeństwa ONZ. Już 18 listopada Rada przyjęła rezolucję nr 541 (1983). W punkcie 1 członkowie RB ONZ wyrazili zaniepokojenie z powodu secesji ogłoszonej przez władze Turków cypryjskich. Konsekwentnie, w punkcie 2, znalazło się zastrzeżenie, iż *uważa się wspomnianą deklarację za nielegalną i wzywa do jej odwołania*. Jednakże najważniejsze postanowienie, które w praktyce przesądziło o losach nowopowstałego państwa, zawarte zostało w punkcie 7: *Wzywa się wszystkie państwa do nie uznawania żadnego państwa cypryjskiego innego niż Republika Cypru*. Bez wątpienia przyjęcie rezolucji tej treści było dyplomatycznym sukcesem władz Republiki Cypru, aczkolwiek nie wpłynęła na zmianę decyzji podjętej przez administrację Turków cypryjskich. TRPC została dotąd uznana jedynie przez Republikę Turcji. Por. *Resolution 541 (1983)* [w:] *Resolutions Adopted by the United Nations on the Cyprus Problem 1964 – 2001*, Nicosia 2002, s. 87-88.

² Republika Cypru uzyskała niepodległość w 1960 roku na mocy porozumień zawartych pomiędzy Grecją, Turcją, Wielką Brytanią oraz obiema cypryjskimi społecznościami. Do 1914 roku wyspa formalnie stanowiła część Imperium Osmańskiego, choć od 1878 roku zajmowali ją Brytyjczycy. Po wybuchu I wojny światowej oraz przystąpieniu doń Imperium Osmańskiego po stronie Trójprzymierza, Wielka Brytania anektowała Cypr, a w 1925 roku przekształciła go w swą kolonię. Więcej na temat historii Cypru: A. Adamczyk, *Cypr – dzieje polityczne*, Warszawa 2002; A. Bernard, *Republika Cypru*, Warszawa 1976; C. Hitchens, *Hostage to History: Cyprus from the Ottomans to Kissinger*, London 2002; S. Panteli, *The History of Modern Cyprus*, New Barnet Herts 2005; J. Reddaway, *Burdened with Cyprus: the British Connection*, Lefkoşa (Nicosia) 2001; R. Uçarol, *1878 Cyprus Dispute & the Ottoman – British Agreement. Handover of the Island to England*, Lefkoşa (Nicosia) 2000.

faktyczny podział Cypru i przekształcić go w państwo federalne. Jednakże dotąd nie przyniosły rezultatu ani rokowania bezpośrednie z udziałem liderów obu społeczności, ani dobre usługi oraz mediacja ze strony Organizacji Narodów Zjednoczonych. Tymczasem kwestia cypryjska może poważnie skomplikować proces akcesji Republiki Turcji do UE³.

Przyjęta cezura wyjściowa związana jest z przeprowadzonymi 24 kwietnia 2004 roku referendum w sprawie przyjęcia *Planu całościowego uregulowania kwestii cypryjskiej* (planu Annana) oraz akcesją Republiki Cypru do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku. Podstawowym celem niniejszej pracy jest określenie konsekwencji odrzucenia planu Annana dla obu cypryjskich społeczności oraz znalezienie odpowiedzi na pytanie czy sprzyjają one pojednaniu, czy też umacniają faktyczny podział. Przez pojednanie należy rozumieć utworzenie państwa federalnego na podstawie porozumienia zawartego pomiędzy przedstawicielami obu społeczności, natomiast podział oznacza utrzymanie *status quo* lub usankcjonowanie podziału wyspy w drodze powszechnego uznania TRPC. Rozważania uzupełniają cztery krótkoterminowe scenariusze rozwoju sytuacji na Cyprze.

Rys historyczny sporu

Już po trzech latach istnienia niepodległego państwa doszło do starć pomiędzy obiema społecznościami. Walki rozpoczęły się w grudniu 1963 roku, a ich podłoże stanowiły spory konstytucyjne oraz niemożność wspólnego sprawowania rządów⁴. W rezultacie Turcy cypryjscy zostali zamknięci w kilkunastu enklawach, rozmieszczonych na obszarze całej wyspy. Jedną z nich była północna część Nikozji, stolicy kraju rozdzielonej tak zwaną zieloną linią⁵.

³ Przykładowo, podczas spotkania Rady Europejskiej w Brukseli 17 grudnia 2004 roku, decyzja w sprawie terminu rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych była niemalże do ostatniej chwili blokowana z powodu braku uznania Republiki Cypru ze strony Turcji. Ostatecznie początek negocjacji wyznaczono na 3 października 2005 roku pod warunkiem, iż wcześniej Turcja podpisze protokół do umowy o unii celnej z UE, obejmujący wszystkie państwa przyjęte 1 maja 2004 roku, w tym Republikę Cypru. Zob. A. Słojewska, J. Bielecki, *Początek długiej drogi*, „Rzeczpospolita” z 18 grudnia 2004 r.

⁴ Jedną z podstaw nadal obowiązującej Konstytucji Republiki Cypru z 1960 roku jest uznanie obu społeczności za równorzędne oraz przyznanie im proporcjonalnego w stosunku do ich liczebności wpływu na władze państwowe. W praktyce zastosowane rozwiązania konstytucyjne doprowadziły do paraliżu decyzyjnego. Zmiany proponowane przez ówczesnego prezydenta Makariosa nie uzyskały akceptacji ze strony przedstawicieli Turków cypryjskich, a wkrótce po wybuchu zamieszek w grudniu 1963 roku zrezygnowali oni z pełnionych funkcji państwowych. Przeznaczone dla nich stanowiska pozostają nadal nieobsadzone, na przykład, nie jest wybierany wiceprezydent kraju, którym powinien być Turek cypryjski, a także 24 członków Izby Reprezentantów. Więcej o systemie politycznym Republiki Cypru: J. Zaborowski, *System polityczny Republiki Cypru* [w:] *Systemy polityczne wybranych państw*, pr. zbior. pod red. K. A. Wojtaszczyka, Warszawa 2004, s. 62-76.

⁵ Zielona linia zawdzięcza swą nazwę brytyjskiemu dyplomacie, który wyrysował ją na planie Nikozji po zamieszkach między Grekami cypryjskimi a Turkami cypryjskimi w 1963 roku. Według świadków zdarzenia, pod ręką miał jedynie zieloną kredkę. Zielona linia bywa często mylnie utożsamiana z Linią Attyli - linią

Od roku 1964 stopniowo zaznaczał się coraz większy wpływ Grecji oraz Turcji na sytuację wewnętrzną na Cyprze. Po przejściu władzy przez juntę wojskową w Grecji w kwietniu 1967 roku ze strony części Greków cypryjskich nasiliły się żądania zjednoczenia wyspy z grecką macierzą⁶. Organizacja pod nazwą EOKA-B, przeciwna polityce prezydenta Makariosa, przygotowywała zamach stanu przy pomocy władz greckich oraz CIA⁷. Głównymi celami zamachu przeprowadzonego 15 lipca 1974 roku było odsunięcie od władzy prezydenta Makariosa, przejście rządów przez skrajną prawicę, rezygnacja z polityki niezaangażowania oraz możliwie szybkie przyłączenie Cypru do Grecji (*enosis*).

W dniu zamachu władzę w kraju przejął Nikos Sampson. Przewrót wywołał zaniepokojenie w sąsiedniej Turcji, a rząd kierowany przez Bülenta Ecevita podjął decyzję o przeprowadzeniu interwencji wojskowej na wyspie - operacji pod kryptonimem Attyla I. Nad ranem 20 lipca 1974 roku tureckie wojska desantowe zajęły ważne strategicznie pozycje w okolicach miasta Kyrenia. Zawieszenie ognia wprowadzono 22 lipca, a wkrótce potem rozpoczęły się negocjacje pokojowe w Genewie. Rokowania nie przyniosły żadnego rezultatu, a ich fiasko przypieczętowała operacja Attyla II zainicjowana przez wojska tureckie 14 sierpnia. W ciągu kilku dni armia turecka zajęła północną część wyspy (około 36% jej ogólnej powierzchni). Swoje posiadłości na zajętym terytorium opuściło do 1975 roku ponad 180 tysięcy Greków cypryjskich, a ponad 40 tysięcy Turków cypryjskich przedostało się na północ⁸.

13 lutego 1975 roku władze Turków cypryjskich proklamowały utworzenie Federalnego Państwa Tureckiej Republiki Cypru. Chociaż decyzja władz Turków cypryjskich spotkała się z krytyką ze strony Rady Bezpieczeństwa w rezolucji nr 367 z 12 marca 1975 roku, podział Cypru stał się faktem. Podział został umocniony w wyniku jednostronnej decyzji kierownictwa Turków cypryjskich z 15 listopada 1983 roku, dotyczącej utworzenia niepodległego państwa pod nazwą Tureckiej Republiki Północnego Cypru.

zawieszenia ognia z sierpnia 1974 roku, która *de facto* dotąd rozdziela obszary zajmowane przez obie cypryjskie społeczności.

⁶ Więcej: Z. Domarańczyk, *Sokół nad Akropolem*, Warszawa 1976; T. Wolski, Z. Domarańczyk, *CIA na Akropolu*, Katowice 1972.

⁷ Więcej na temat zaangażowania CIA w zamach stanu na Cyprze z lipca 1974 roku zob. B. O'Malley, I. Craig, *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion*, London – New York 2002.

⁸ Podstawę ostatecznej wymiany ludności stanowiła umowa zawarta pomiędzy liderami obu społeczności w trakcie trzeciej rundy negocjacji wiedeńskich między 31 lipca – 2 sierpnia 1975 roku. Zob. *Vienna III and the Alleged "Exchange of Populations Agreement 1975"* [w:] C. Palley, *An International Relations Debacle: the UN Secretary-General's Mission of Good Offices in Cyprus 1999-2004*, Portland 2005, s. 323-329. Należy jednak zaznaczyć, iż dane dotyczące liczby przesiedleńców są nadal przedmiotem sporów. Zob. także *Appendix 10 - Unknown Aspects of the Population Exchange Agreement of 1975* [w:] S. Ismail, *Cyprus Peace Operation. Reasons – Development – Consequences*, Lefkoşa (Nicosia) 2000, s. 278-283.

Począwszy od sierpnia 1974 roku podejmowano rozliczne próby pokojowego uregulowania kwestii cypryjskiej. Kolejne rundy rokowań pomiędzy liderami obu społeczności przynosiły często postęp, ale nie prowadziły do zawarcia wiążących porozumień oraz normalizacji sytuacji politycznej na Cyprze. Podobnie misje dobrych usług, świadczone przez kolejnych sekretarzy generalnych Organizacji Narodów Zjednoczonych, nie doprowadziły do znaczącego zbliżenia stanowisk skonfliktowanych stron⁹.

Nadzieje na ostateczne rozwiązanie sporu wiązano ze wspomnianym planem Sekretarza Generalnego ONZ Kofiego Anana oraz przystąpieniem Republiki Cypru do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r. Rokowania bezpośrednie pod auspicjami ONZ oraz wizja udziału w procesie integracji europejskiej miały stać się skuteczną zachętą do poszukiwania kompromisowych rozwiązań. I wersja planu Annana została przedstawiona stronom 11 listopada 2002 roku. II wersja, zawierająca niewielkie korekty, została ogłoszona 10 grudnia 2002 roku, natomiast III wersja, uwzględniająca szereg istotnych poprawek, 26 lutego 2003 roku. Rokowania zostały przerwane w wyniku braku porozumienia podczas szczytu w Hadze w marcu 2003 roku¹⁰.

Obie strony wróciły do stołu rokowań dopiero w lutym 2004 roku, a ostateczne decyzje, których efektem było zatwierdzenie zmodyfikowanej III wersji planu (tzw. V wersja), zapadły podczas spotkania w szwajcarskim Bürgenstock w dniach 24-31 marca 2004 roku¹¹. Wobec braku postępu w rokowaniach, Sekretarz Generalny ONZ, za uprzednią zgodą stron, wypełnił brakujące punkty porozumienia według własnego uznania. Plan miał zostać zatwierdzony przez obie społeczności w drodze osobnych referendów, przeprowadzonych jednocześnie po obu stronach linii Attyli 24 kwietnia 2004 roku.

⁹ Misji dobrych usług w sporze cypryjskim podejmowali się w latach 1974-2004 kolejni SG ONZ: Kurt Waldheim, Javier Perez de Cuellar (plan uregulowania kwestii cypryjskiej, 1984) Boutros Boutros Ghali (plan, tzw. *Set of Ideas*, 1992) oraz Kofi Annan (plan Annana, 2002-2004).

¹⁰ Zob. C. Dodd, *Disaccord on Cyprus. The UN Plan and After*, Huntingdon 2004, s. 18-29.

¹¹ IV wersja planu stanowiła jedynie punkt wyjścia negocjacji w Szwajcarii w marcu 2004 roku i nie zawierała znaczących zmian w porównaniu z wersją III.

V wersja planu Annana z 31 marca 2004 roku: umowa założycielska¹²

Za najważniejsze postanowienie planu Annana należy uznać utworzenie państwa federalnego pod nazwą Zjednoczona Republika Cypryjska. Z założenia federacja nie miała być jedynie sukcesorką unitarnej Republiki Cypru, utworzonej w 1960 roku, ale stanowić wyraz porozumienia pomiędzy dwoma, równorzędnymi społecznościami cypryjskimi. W myśl umowy założycielskiej (ang. *Foundation Agreement*, część A planu Annana), w skład Zjednoczonej Republiki Cypryjskiej wejść miały dwa państwa związkowe: państwo związkowe Greków cypryjskich (GCCS) oraz państwo związkowe Turków cypryjskich (TCCS)¹³. Relacje pomiędzy władzami federalnymi a władzami państw związkowych były odwzorowaniem modelu szwajcarskiego: *Status oraz wzajemne relacje pomiędzy Zjednoczoną Republiką Cypryjską, jej federalnym rządem a państwami związkowymi jest wzorowany na statusie oraz wzajemnych relacjach pomiędzy Szwajcarią, jej federalnym rządem a kantonami* (art. 2)¹⁴. Po wejściu w życie niniejszej umowy (zatwierdzenie w drodze referendum) nowe państwo cypryjskie miało stać się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej z dniem 1 maja 2004 roku (art. 1, ust. 4).

By umożliwić kontrolę nad osiedlaniem się Greków oraz Turków na Cyprze, ustalone zostały odpowiednie limity, które miały obowiązywać albo przez okres 19 lat, albo do momentu przystąpienia Turcji do UE (art. 3, ust. 4-5). Podobne obostrzenia miały dotyczyć możliwości osiedlania się Greków cypryjskich lub Turków cypryjskich na terytorium innego państwa związkowego niż państwo pochodzenia (art. 3, ust. 7).

Parlament cypryjski miał być dwuizbowy. W skład Senatu wchodzić miało 48 senatorów, przy czym obie społeczności dysponowałyby równą liczbą mandatów. Z kolei liczba mandatów w Izbie Reprezentantów miała być proporcjonalna w stosunku do liczebności obu społeczności, przy czym żadna ze stron nie powinna uzyskać mniej aniżeli

¹² Pełen tekst V wersji planu Annana w języku angielskim: www.hri.org/docs/annan/Annan_Plan_Text.html. Plan całościowego uregulowania kwestii cypryjskiej składał się z sześciu dokumentów: umowy założycielskiej (część A), konstytucji państw związkowych (B), traktatu dotyczącego nowego ładu na Cyprze (C), wstępnej akceptacji warunków przystąpienia Zjednoczonej Republiki Cypryjskiej do UE (D), kwestie przekazane do decyzji RB ONZ (E) oraz wykaz spraw wymagających regulacji w kwietniu 2004 roku (F). Umowa założycielska (A) zawierała podstawowe postanowienia oraz dziewięć załączników – razem 141 stron.

¹³ Niektórzy autorzy posługują się w tym kontekście pojęciem kantonów, chociaż nie jest to prawidłowe tłumaczenie anglojęzycznego terminu *constituent states*, używanego w tekście dokumentu. Należy jednak podkreślić, iż status cypryjskich państw związkowych był rzeczywiście wzorowany na statusie szwajcarskich kantonów. Skróty stosowane w tekście: GCCS – the Greek Cypriot Constituent State (państwo związkowe Greków cypryjskich), TCCS – the Turkish Cypriot Constituent State (państwo związkowe Turków cypryjskich).

¹⁴ Jeden z filarów szwajcarskiego państwa federalnego stanowi „uregulowanie podziału kompetencji i zadań pomiędzy Federacją i kantonami, z założeniem ogólnej kompetencji kantonów i subsydiarności działania Federacji. Federacja może przejąć tylko te zadania, które wymagają jednolitego uregulowania”. Z. Czeszejko – Sochacki, *System konstytucyjny Szwajcarii*, Warszawa 2002, s. 30.

jedna czwarta miejsc w Izbie (art. 5, ust. 1a). Władzę wykonawczą miała sprawować Rada Prezydencka. Obie społeczności byłyby w niej reprezentowane w zależności od liczby swych obywateli, przy czym każdej ze stron zagwarantowano po dwa miejsca (art. 5, ust. 2a). Spośród swego grona Rada wybierałaby po jednym przedstawicielu każdej społeczności, którzy pełniliby rotacyjnie funkcje prezydenta oraz wiceprezydenta. Pierwszeństwo przysługiwałoby reprezentantowi liczniejszej społeczności. Prezydent pełniłby jednocześnie funkcję głowy państwa oraz szefa rządu federalnego (art. 5, ust. 2d). W spotkaniach Rady mogliby uczestniczyć bez prawa głosu szefowie rządów państw związkowych (art. 5, ust. 2e). W skład Sądu Najwyższego weszłaby równa liczba sędziów reprezentujących obie społeczności oraz trzech sędziów zagranicznych. Najważniejszą funkcją Sądu Najwyższego byłoby rozstrzyganie sporów pomiędzy władzami federalnymi a państwami związkowymi oraz pomiędzy państwami związkowymi (art. 6).

Obie strony wyraziły zgodę na stopniową wymianę terytoriów. Proces ich przekazywania GCCS przez TCCS oraz UNFICYP podzielony został na sześć etapów, przy czym cała operacja miała rozpocząć się 104 dni po wejściu w życie niniejszej umowy i zakończyć w ciągu 42 miesięcy (art. 9)¹⁵. Po jego zakończeniu TCCS kontrolowałoby 29% terytorium wyspy (obecnie 36,4%), natomiast GCCS 71%.

Zjednoczona Republika Cypryjska miała zostać zdemilitaryzowana, a wszystkie siły zbrojne Greków cypryjskich oraz Turków cypryjskich, w tym oddziały rezerwy, rozwiązane¹⁶. Posiadanie jakiegokolwiek broni, z wyjątkiem licencjonowanej broni sportowej, byłoby zakazane. Głównym celem tego zapisu była ochrona obywateli Cypru przed możliwością tworzenia oddziałów paramilitarnych oraz ryzykiem wybuchu walk etnicznych jak miało to wielokrotnie miejsce w latach 1963-1974. W V wersji planu przewidziano również stopniowe obniżanie liczebności wojsk tureckich na Cyprze aż do stanu 650 żołnierzy. Siły zbrojne Republiki Grecji, stacjonujące na wyspie, miały nadal liczyć 950 żołnierzy (art.8, ust.1b)¹⁷.

¹⁵ UNFICYP (ang. *the United Nations Force in Cyprus*) – akronim sił pokojowych ONZ, stacjonujących na Cyprze od marca 1964 roku na podstawie przedłużanego co pół roku mandatu (Rezolucja RB ONZ nr 186 z 4 marca 1964 roku). Więcej: www.unficyp.org

¹⁶ Demilitaryzacja oznacza „zakaz lub ograniczenie utrzymywania na określonym terytorium sił zbrojnych, zbrojeń, instalacji wojskowych, zakładów zbrojeniowych i fortyfikacji, wprowadzony na podstawie umowy międzynarodowej. Rozróżnia się demilitaryzację całkowitą lub częściową”. Por. W. Malendowski, *Demilitaryzacja* [w:] *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, pod red. C. Mojsiewicza, Wrocław 2004, s. 84. Na Cyprze planowano wprowadzenie częściowej demilitaryzacji.

¹⁷ Taki stan greckich i tureckich sił zbrojnych na Cyprze został wprowadzony już w 1960 roku na podstawie Traktatu o Sojuszu, którego stronami są Grecja, Republika Cypru oraz Turcja. W praktyce był utrzymywany aż do momentu lądowania wojsk tureckich w lipcu 1974 roku, chociaż Turcja niejednokrotnie zwracała uwagę, iż

Jedne z najbardziej kontrowersyjnych rozwiązań dotyczyły kwestii własności. Podstawowym celem było uregulowanie statusu nieruchomości opuszczonych przez członków obu społeczności w latach 1974-1975. Problem dotyczy w głównej mierze Greków cypryjskich. Na mocy planu Annana ustalono, iż na terytoriach przekazywanych GCCS przez TCCS, wszelkie nieruchomości należące uprzednio do Greków cypryjskich powinny im zostać zwrócone (art. 10, ust. 2). Na pozostałym obszarze byli właściciele mogli domagać się albo zwrotu utraconego mienia, albo rekompensaty (art. 10, ust. 3). Wszelkie sprawy związane z prawem własności nadzorować miała niezależna i bezstronna Komisja Własności (art. 10, ust. 4).

Nad zapewnieniem wzajemnego zrozumienia oraz tolerancji pomiędzy obiema społecznościami czuwać miała Komisja Pojednania (art. 11). Tworzeniu wspólnej cypryjskiej tożsamości sprzyjać miało również wprowadzenie nowej flagi oraz nowego hymnu Zjednoczonej Republiki Cypryjskiej¹⁸.

Fiasko planu Annana: konsekwencje dla społeczności Greków cypryjskich

Zgodnie z ustaleniami podjętymi w Bürgenstock, 24 kwietnia 2004 roku przeprowadzone zostały na Cyprze referenda. Mieszkańcy Cypru odpowiadali tak/nie na następujące pytanie: *Czy wyrażasz zgodę, by treść porozumienia wraz z wszystkimi jego załącznikami jak również konstytucja państwa związkowego Greków cypryjskich/ państwa związkowego Turków cypryjskich oraz wszystkie postanowienia weszły w życie, a na ich podstawie utworzono nowe państwo, które zjednoczone przystąpi do Unii Europejskiej?*¹⁹ Wbrew oczekiwaniom społeczności międzynarodowej, porozumienie, przygotowane pod auspicjami ONZ, nie zostało zatwierdzone przez obie społeczności. Podczas gdy 64,9% Turków cypryjskich przyjęła warunki wymienione w planie Annana, zdecydowana większość Greków cypryjskich (75,8%) odrzuciła możliwość porozumienia na ich podstawie²⁰.

Z pewnością jedną z głównych przyczyn odrzucenia porozumienia na podstawie planu Annana przez Greków cypryjskich było stanowisko najwyższych władz państwowych. 7 kwietnia 2004 roku prezydent Tassos Papadopoulos, w przemówieniu transmitowanym przez

jeszcze przed zamachem stanu ówczesne władze greckie potajemnie zwiększały stan osobowy swego cypryjskiego kontyngentu. W planie Annana zakładano utrzymanie powyższego traktatu w mocy.

¹⁸ Wzór flagi oraz treść i melodia hymnu zostały określone w załącznikach do Konstytucji Zjednoczonej Republiki Cypryjskiej, stanowiącej Aneks I do Umowy założycielskiej.

¹⁹ C. Dodd, *Disaccord on Cyprus. The UN Plan and After*, op. cit., s. 42.

²⁰ K. Özersay, *Separate Simultaneous Referenda in Cyprus: Was it a 'Fact' or an 'Illusion'?*, "Turkish Studies" 2005, Vol. 6, No. 3, s. 379.

stacje telewizyjne, wezwał Greków cypryjskich do odrzucenia planu: (...) *Narodzie cypryjski, przy wyborze tak lub nie, konsekwencje wyboru tak będą uciążliwsze i dotkliwsze. Proszę Was o odrzucenie planu Annana. Proszę Was, byście powiedzieli głośne nie 24 kwietnia. Proszę Was, byście bronili tego co słuszne, Waszej godności i historii*²¹. Na decydujące znaczenie wspomnianego przemówienia wskazał w swym raporcie Sekretarz Generalny ONZ Kofi Annan²². W jego przekonaniu wpłynęło ono, między innymi, na zmianę stanowisk poszczególnych partii politycznych, które musiały zostać zweryfikowane w obliczu narastającego napięcia społecznego. Duży wpływ na wynik referendum miała zmiana stanowiska współrządzącej w Republice Cypru Postępowej Partii Ludu Pracującego (AKEL – Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou), dotąd tradycyjnie opowiadającej się za pojednaniem. W imię utrzymania koalicji rządowej z partią Tassosa Papadopoulosa – Partią Demokratyczną (DIKO – Dimokratiko Komma), AKEL zwrócił się do swych wyborców o wyrażenie *miękkiego nie*²³.

Kofi Annan, w raporcie z 28 maja 2004 roku, wskazał również na kilka innych, potencjalnych powodów odrzucenia planu porozumienia przez społeczność grecką. Zaliczył do nich *brak wystarczającej ilości czasu, brak bezstronnej informacji, przewagę kampanii na rzecz nie, oraz przekonanie, iż nowa sposobność do zawarcia porozumienia pojawi się wkrótce*²⁴. Jednocześnie Sekretarz Generalny podkreślił, że chociaż Grecy cypryjscy często deklarują poparcie dla idei „zjednoczenia”, *wielu z nich nie dostrzega korzyści płynących z zawarcia porozumienia, lecz ryzyko z nim związane*²⁵. Niejednokrotnie obawiają się osłabienia gospodarki oraz utraty osiągniętego dobrobytu jak stało się to udziałem zachodnich landów po zjednoczeniu RFN z NRD. Ten argument wspierają dane statystyczne, obrazujące poziom dochodów po obu stronach linii Attyli. Nota bene, Grecy cypryjscy zawsze dominowali pod względem ekonomicznym, ale minione trzydzieści lat jeszcze bardziej pogłębiło różnice pomiędzy obiema społecznościami. Izolacja północnego Cypru zahamowała na wiele lat prawidłowy rozwój gospodarczy tej części wyspy. Przykładowo, w 2004 roku na południowym Cyprze wskaźnik PKB *per capita* wynosił 20.300 USD, natomiast na północy

²¹ *Tassos Papadopoulos Speech*, www.trncpresidency.org/press/news/papadopoulos_speech.doc

²² *Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus*, 28 May 2004, S/2004/437. Zob.: www.un.org/docs/sc/sgrep04.html

²³ *Ibidem*. Zob. także: *Parliamentary Political Parties [w:] About Cyprus*, pod red. E. Frangoulidou, Nicosia 2004, s. 80-84.

²⁴ *Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus*, 28 May 2004, op. cit.

²⁵ *Ibidem*.

7.135 USD. Z kolei wskaźnik inflacji wyniósł 2,4% dla Republiki Cypru oraz 12,6% dla TRPC²⁶.

Już 7 czerwca prezydent Tassos Papadopoulos przesłał na ręce Kofiego Annana list, w którym ustosunkował się do treści raportu SG ONZ z 28 maja 2004 roku. Argumentował w nim, iż negocjacje prowadzone były w atmosferze pośpiechu, a propozycje składane przez stronę grecką zostały w znacznej mierze zignorowane. Jednocześnie wskazał na trzy główne przyczyny odrzucenia planu przez Greków cypryjskich, a mianowicie nieprecyzyjnie uregulowaną kwestię pobytu osadników z Turcji na wyspie, obecność tureckich sił zbrojnych na Cyprze nawet po przystąpieniu Turcji do UE oraz wzmocnienie pozycji państw-gwarantów na podstawie dodatkowego protokołu do Traktatu Gwarancyjnego. Tymczasem Republika Cypru postulowała możliwie najszybsze i całkowite wycofanie tureckich sił zbrojnych z wyspy, lecz strona turecka nie wyraziła zgody na taki krok. W opinii Prezydenta Tassosa Papadopoulosa było rzeczą oczywistą, iż *Turcja oraz kierownictwo Turków cypryjskich nie były zainteresowane jedynie rozwojem gospodarczym Turków cypryjskich, ale przede wszystkim ostatecznym uznaniem secesjonistycznego bytu*²⁷.

Już w maju 2004 roku, wkrótce po referendum, przeprowadzono wśród Greków cypryjskich badania, dotyczące przyszłości wyspy, preferowanego sposobu rozwiązania sporu oraz oceny możliwości współpracy z Turkami cypryjskimi. Co ciekawe, aż 61,9% respondentów zadeklarowało, iż poparliby plan Annana, gdyby wprowadzone zostały gwarancje skutecznej implementacji jego postanowień²⁸. Jednocześnie 55,2% opowiedziało się za zjednoczeniem, natomiast aż 28,2% za podziałem Cypru, rozumianym jako utrzymywanie *status quo* lub utworzenie dwóch oddzielnych państw²⁹. Jeśli wziąć pod uwagę interakcje pomiędzy członkami obu społeczności, 52,9% respondentów było przekonanych o możliwości dobrej i pokojowej współpracy z Turkami cypryjskimi³⁰. Z pewnością to za mało, aby obie społeczności mogły współtworzyć państwo federalne, ale należy pamiętać, iż przez blisko 30 lat Grecy cypryjscy i Turcy cypryjscy żyli w niemalże całkowitej izolacji.

Ponadto, z perspektywy Greków cypryjskich, jednym z głównych problemów, które nie zostały korzystnie uregulowane w planie Annana, pozostaje kwestia mienia greckiego pozostawionego na terytorium północnego Cypru. Zdaniem władz Republiki Cypru, decyzje

²⁶ Por. *CIA Factbook, November 2005*. Źródło: www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/cy.html

²⁷ *President Papadopoulos Letter to the Secretary-General of the United Nations dated 7 June 2004*, www.mfa.gov.cy/mfa/mfa.nsf/

²⁸ C. Webster, C. Christophorou, *Spring Survey 2004: Greek Cypriots, Turkish Cypriots and the Future: The Day After the Referendum*, Nicosia 2004, s. 4.

²⁹ *Ibidem*, s. 3-4.

³⁰ *Ibidem*, s. 10.

administracji Turków cypryjskich z 2002 roku, zezwalające na sprzedaż „pogreckich” nieruchomości obcokrajowcom, oraz postanowienia zawarte w planie Annana wywołały bum budowlany na obszarze północnego Cypru. W wielu przypadkach sprzedaży podlegają nieruchomości opuszczone przez Greków cypryjskich w 1974 roku. Według oficjalnych statystyk, tylko w 2003 roku odnotowano dziesięciokrotny, w porównaniu z 2001 rokiem, wzrost sprzedaży nieruchomości cudzoziemcom na północnym Cyprze. Za powód wzrostu zainteresowania gruntami cypryjskimi ze strony cudzoziemców władze Republiki Cypru uważają niektóre postanowienia planu Annana, które *stworzyły przekonanie, że bezprawne inwestycje na terytoriach okupowanych ze strony Turków cypryjskich, Turków i innych (głównie Brytyjczyków, Niemców i Izraelczyków) będą zabezpieczone nawet po uregulowaniu kwestii cypryjskiej*³¹. By usunąć tę przeszkodę w rokowaniach, parlament TRPC przyjął w grudniu 2005 roku ustawę, na podstawie której Grecy cypryjscy mogą występować o zwrot swoich majątków. Stanowisko greckie zostało dodatkowo wzmocnione orzeczeniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 22 grudnia 2005 roku, w którym Trybunał nakazał Turcji zadośćuczynić w ciągu sześciu miesięcy wszystkim Grekom cypryjskim, którzy opuścili północny Cypr³².

Z punktu widzenia Greków cypryjskich inną z najpoważniejszych konsekwencji nieuregulowania kwestii cypryjskiej jest brak nawiązanych stosunków dyplomatycznych z Republiką Turcji. Dlatego Rada Europejska, podczas szczytu w grudniu 2004 roku, postawiła tureckim władzom warunek uznania Republiki Cypru do dnia rozpoczęcia negocjacji członkowskich, który zaplanowano na 3 października 2005 roku. Premier Turcji Recep Tayyip Erdoğan odmówił uznania *de iure*, wobec czego przyjęto kompromisową formułę, zakładającą uznanie *de facto* poprzez rozszerzenie umowy o unii celnej, zawartej pomiędzy UE a Turcją w 1995 roku, na dziesięć nowych państw członkowskich³³. 29 lipca 2005 roku Turcja podpisała protokół do umowy o unii celnej, ale dołączyła do niej deklarację w sprawie Cypru. W punkcie 4 Deklaracji władze tureckie zastrzegły, że *podpisanie, ratyfikacja oraz implementacja niniejszego Protokołu nie oznaczają uznania Republiki Cypru wymienionej w tymże Protokole, ani nie naruszają praw i obowiązków Turcji*³⁴, wynikających z treści traktatów podpisanych w 1960 roku. Jednocześnie Ankara zadeklarowała *gotowość do nawiązania stosunków z nowym państwem cypryjskim powstałym na podstawie całościowego*

³¹ *Unlawful Property Exploitation in Occupied Cyprus*, 27.04.2005, www.mfa.gov.cy

³² *Judgment in the Case of Xenides-Arestis v. Turkey of 22 December 2005*, www.echr.coe.int/echr/en

³³ A. Słojewska, J. Bielecki, *Początek długiej drogi*, „Rzeczpospolita” z 18 grudnia 2004 r.

³⁴ *Declaration by Turkey on Cyprus*, www.mfa.gov.tr/mfa/foreignpolicy/mainissues/declaration_29july2005.htm

planu rozwiązania kwestii cypryjskiej (art.6)³⁵. Stanowisko Republiki Turcji spotkało się ze sprzeciwem ze strony Wspólnoty, która 20 września 2005 roku opublikowała treść „kontr-deklaracji” w tej sprawie. Deklaracja turecka została w niej uznana za jednostronną i nie mającą jakiegokolwiek wpływu na zobowiązania wynikające z treści Protokołu (art. 2)³⁶.

Międzynarodowe konsekwencje dyplomatycznej rywalizacji na linii Ankara – Nikozja są bardzo poważne. Brak uznania doprowadził już, między innymi, do zablokowania strategicznych rokowań pomiędzy Unią Europejską a Organizacją Paktu Północnoatlantyckiego, gdyż Turcja odmawia Republice Cypru prawa uczestnictwa w tychże spotkaniach. Władze tureckie utrzymują, iż jest to odpowiedź na utrzymywaną izolację północnego Cypru. Z kolei władze cypryjskie użyły weta podczas podpisywania porozumienia pomiędzy Turcją a Europejską Agencją Obrony (EDA)³⁷. Ponieważ UE nie dysponuje jeszcze wystarczającym potencjałem, możliwość realizacji zadań w ramach Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (ESDP) uległa poważnemu ograniczeniu. W najbliższej przyszłości kwestia uznania Republiki Cypru może przyczynić się do zahamowania negocjacji członkowskich z Republiką Turcji. Potwierdza to treść artykułu 3 kontr-deklaracji UE z 21 września 2005: *Brak pełnej implementacji przyjętych zobowiązań wpłynie na całkowity postęp negocjacji*³⁸.

Fiasko planu Annana: konsekwencje dla społeczności Turków cypryjskich

Dla Turków cypryjskich, społeczności liczącej około 212 tysięcy ludzi³⁹, uregulowanie kwestii cypryjskiej wiązało się nierozzerwalnie z możliwością pełnego uczestnictwa w procesie integracji europejskiej. Jeżeli północny Cypr miał zostać objęty *acquis communautaire*, jego mieszkańcy musieli opowiedzieć się za planem Annana równoległe z Grekami cypryjskimi. Odstąpienie prezydenta Raufa Denktasza od stołu rokowań w Hadze w marcu 2003 roku spotkało się ze sprzeciwem społeczeństwa oraz krytyką

³⁵ Ibidem.

³⁶ *Enlargement-Turkey: Declaration of the European Community and Its Member States of 20 September 2005*, www.europa.eu.int/comm/enlargement/docs/newsletter/latest_weekly_101005.htm

³⁷ *Cyprus Problem Affecting EU Operations*, „Cyprus Observer” z 18-24 listopada 2005 r.

³⁸ *Enlargement-Turkey: Declaration of the European Community and Its Member States of 20 September 2005*, op. cit.

³⁹ *Facts About Turkish Republic of Northern Cyprus*, Lefkoşa (Nicosia) 2005, s. 4. Nota bene, według oficjalnych danych władz Republiki Cypru, liczba Greków cypryjskich oscyluje wokół 640 tysięcy. Natomiast liczba Turków cypryjskich na Cyprze wynosi około 72 tysięcy, podczas gdy 55 tysięcy wyemigrowało w latach 1974-2004, a liczba osadników tureckich wynosi aż 115 tysięcy. Por. *About Cyprus*, op. cit., s. 12. Powyższe dane budzą wiele kontrowersji i są przedmiotem ożywionego sporu.

ze strony społeczności międzynarodowej⁴⁰. Tym samym obu stronom nie udało się osiągnąć porozumienia przed podpisaniem Traktatu Akcesyjnego w Atenach 16 kwietnia 2003 r. W konsekwencji narastająca presja społeczna oraz zmiana polityki rządu Republiki Turcji, zabiegającego o otwarcie negocjacji członkowskich z UE, przyczyniły się do radykalnych zmian na scenie politycznej północnego Cypru. Ich pierwszym przejawem była jednostronna decyzja władz Turków cypryjskich z 23 kwietnia, dotycząca możliwości przekraczania „zielonej linii” przez rodowitych mieszkańców Cypru. Wkrótce potem władze Republiki Cypru podjęły analogiczną decyzję, dzięki której tysiące Cypryjczyków mogło po blisko 29 latach zobaczyć „drugą stronę”, opuszczone w 1974 roku rodzinne miejscowości. Niektórzy publicyści przyrównywali wówczas otwarcie cypryjskich „przejsć granicznych” do upadku muru berlińskiego⁴¹.

Wydarzeniem o większym znaczeniu były wybory parlamentarne w grudniu 2003 roku, które wygrały ugrupowania opowiadające się za pojednaniem oraz utworzeniem federacji cypryjskiej na podstawie planu Sekretarza Generalnego ONZ⁴². Na czele koalicyjnego rządu stanął Mehmet Ali Talat - lider opozycyjnej w stosunku do Raufa Denktasza Tureckiej Partii Republikańskiej. Premier Talat, wraz z wicepremierem Serdarem Denktaszem, reprezentował Turków cypryjskich podczas decydujących rokowań w Szwajcarii pod koniec marca 2004 roku.

Stosunkowo wysokie poparcie (64,9%) dla inicjatywy Sekretarza Generalnego ONZ w północnej części Cypru było zaskoczeniem nie tylko dla władz Republiki Cypru, ale także dla wielu zagranicznych polityków oraz obserwatorów. Co ciekawe, w grupie zwolenników przyjęcia planu Annana znalazło się wielu Turków z Anatolii. Choć część z nich groziło wysiedlenie z wyspy lub przejście zajmowanych dotąd nieruchomości przez pierwotnych greckich właścicieli, głosowali za przyjęciem planu. Dla przykładu, we wsi Koutsoventis, zamieszkaną głównie przez Turków, za głosowało aż 91,7% uprawnionych⁴³. Podobna sytuacja miała miejsce w Tripimeni (77,9%), Panagrze (78%) oraz Vasili (72,9%). We wsi

⁴⁰ W rezolucji RB ONZ nr 1475 (2003) z 14 kwietnia 2003 roku, w punkcie 3, Rada wyraziła ubolewanie, iż nie udało się osiągnąć porozumienia i ustalić terminu referendum z „powodu negatywnego stanowiska lidera Turków cypryjskich”. Por. *Resolution 1475 (2003) Adopted by the Security Council at Its 4740th meeting on 14 April 2003*, www.cyprus-un-plan.org/sc_res_1475.pdf

⁴¹ Zob. *Cypr – mur upadł*, „Polityka” z 3 maja 2003 r.; *Wyłom w murze*, „Gazeta Wyborcza” z 25 kwietnia 2003 r.

⁴² Lewicowa, Turecka Partia Republikańska (CTP - Cumhuriyetçi Türk Partisi) zdobyła 35,2% głosów, natomiast Partia Demokratyczna (DP - Demokrat Parti) 12,9%. Obie wymienione partie sformowały koalicyjny gabinet. Z kolei konserwatywna Partia Jedności Narodowej (UBP – Ulusal Birlik Partisi), przeciwna porozumieniu na podstawie planu Annana, uzyskała 32,9%. Por. Mete Hatay, *Beyond Numbers. An Inquiry into the Political Integration of the Turkish ‘Settlers’ in Northern Cyprus*, PRIO Report 4/2005, Oslo 2005, s. 16-20.

⁴³ W wymienionych miejscowościach osadnicy tureccy oraz ich potomkowie stanowią ponad 80% populacji.

Avlon, która według ustaleń miała być przekazana pod administrację GCCS, plan poparło 61,8%⁴⁴.

Społeczność międzynarodowa pozytywnie zareagowała na *tak* Turków cypryjskich. Pierwsze słowa uznania napłynęły ze strony Sekretarza Generalnego ONZ, który, za pośrednictwem swego specjalnego doradcy ds. Cypru Alvaro de Soto, podziękował Turkom cypryjskim za poparcie planu porozumienia. Jednocześnie Kofi Annan wyraził nadzieję, iż uda się *znaleźć wyjście z ciężkiej sytuacji, w której znaleźli się nie ze swojej winy, a głosowanie za porozumieniem zinterpretował jako zerwanie z polityką zabiegania o międzynarodowe uznanie dla „ państwa” utworzonego w 1983 roku*⁴⁵. Na wyniki referendum równie szybko zareagowała Komisja Europejska. W specjalnym oświadczeniu z 24 kwietnia Komisja podziękowała Turkom cypryjskim za zaakceptowanie planu porozumienia, które, w jej przekonaniu, dowiodło istnienia dobrej woli ze strony tej społeczności, by ostatecznie uregulować kwestię cypryjską. Ponadto, Komisja zadeklarowała, iż *jest gotowa rozważyć możliwości dalszego promowania rozwoju gospodarczego północnej części Cypru*⁴⁶. Społeczność turecka na Cyprze uzyskała również polityczne poparcie ze strony Organizacji Konferencji Islamskiej. Podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych OKI w Stambule w czerwcu 2004 roku, organizacja przyjęła stosowną rezolucję. W punkcie 5 OKI postanowiła *aktywnie wspierać muzułmańską wspólnotę turecką na Cyprze, by była reprezentowana na forum międzynarodowym, z poszanowaniem dla zasady równości obu cypryjskich społeczności, aż do momentu uregulowania kwestii cypryjskiej*⁴⁷.

Evet (tur. tak) wyrażone przez społeczność turecką stało się impulsem do zainaugurowania spotkań liderów Turków cypryjskich z wysokiej rangi przedstawicielami państw oraz organizacji międzynarodowych na terytorium północnego Cypru. Do kwietnia 2004 roku unikano takich spotkań, ponieważ zostałyby zinterpretowane przez rząd Republiki Cypru jako faktyczne uznanie władz TRPC. Pomimo że stanowisko rządu cypryjskiego w tej sprawie nie uległo zmianie także po referendum, 28 maja 2004 roku pierwszą wizytę w TRPC złożył Sekretarz Generalny OKI Abdulvahid Belkeziz, a 16 czerwca, na czele oficjalnej delegacji, przybył Minister Spraw Zagranicznych i Współpracy Zagranicznej Sierra Leone

⁴⁴ C. Palley, *An International Relations Debacle: the UN Secretary-General's Mission of Good Offices in Cyprus 1999-2004*, op. cit., s. 271-272.

⁴⁵ *Unique and Historic Chance to Resolve Cyprus Problem Missed Says Secretary General*, Press Release SG/SM/9269 of 24 April 2004, www.un.org/news/press/docs/2004/sgsm9269.htm

⁴⁶ *Commission Statement Following the Outcome of the Referendum in Cyprus of 24 April 2004*, EC04-101EN. Źródło: http://europa-eu-un.org/articles/lv/article_3431_lv.htm

⁴⁷ *Resolution No. 2/31-P on the Situation in Cyprus*, the Thirty-first Session of the Islamic Conference of Foreign Ministers, Istanbul, 26 to 28 Rabiul Thani, 1425H (14-16 June 2004), www.oic-oci.org/english/fm/31/31%20icfm-pol1-eng.htm

Momodu Khoroma⁴⁸. Miały również miejsce spotkania reprezentantów Turków cypryjskich z przedstawicielami państw Zachodu oraz Unii Europejskiej. 12 maja 2005 roku lider Turków cypryjskich Mehmet Ali Talat spotkał się z unijnym Komisarzem ds. Rozszerzenia UE Olli Rehmem oraz Ministrem Spraw Zagranicznych Luksemburga Nicholasem Schmitem⁴⁹. Z kolei 5 października 2005 roku jego gościem był Przewodniczący Parlamentu Europejskiego Josep Borell⁵⁰.

Z dyplomatycznego punktu widzenia jedno z najważniejszych spotkań miało miejsce 27 października 2005 roku, gdy Mehmet Ali Talat rozmawiał w Waszyngtonie z amerykańską Sekretarz Stanu Condoleezą Rice. Chociaż nie otrzymał amerykańskiego poparcia dla swego stanowiska, samo spotkanie należy ocenić jako dyplomatyczny sukces. Mehmet Ali Talat został przyjęty przez Condoleezę Rice jako przedstawiciel społeczności Turków cypryjskich, a nie administracji narzuconej północnemu Cyprowi przez państwo-okupanta. Z kolei prawdziwym przełomem okazała się wizyta szefa brytyjskiej dyplomacji Jacka Strawa na Cyprze, która miała miejsce 25 stycznia 2006 roku. W jej trakcie Jack Straw spotkał się, między innymi, z Mehmetem Ali Talatem w jego pałacu prezydenckim w północnej Nikozji, pomimo ostrego sprzeciwu ze strony władz Republiki Cypru oraz licznych protestów Greków cypryjskich. W efekcie prezydent Tassos Papadopoulos odmówił spotkania z szefem brytyjskiej dyplomacji i stwierdził, iż ta wizyta *zamiast wzmocnić wzajemne relacje wywołała jedynie napięcie pomiędzy narodem cypryjskim a Wielką Brytanią*⁵¹. Głównym celem wizyty Jacka Strawa było zapoznanie się z szansami wznowienia rokowań pomiędzy cypryjskimi społecznościami, chociaż władze Republiki Cypru zinterpretowały ją jako pierwszy krok w kierunku faktycznego uznania TRPC przez Wielką Brytanię⁵².

Jednakże należy podkreślić, iż pomimo licznych deklaracji oraz politycznych gestów, społeczność turecka na Cyprze nie uzyskała dotąd ani wyraźnego poparcia, ani doraźnej pomocy finansowej. *De iure* cały Cypr został przyjęty do UE, ale *de facto* jedynie jego południowa część. Pomimo że Turcy cypryjscy stali się obywatelami UE, na zamieszkiwanym przez nich terytorium nie jest stosowane *acquis communautaire*. Taką możliwość, w przypadku nieuregulowania problemu cypryjskiego przed 1 maja 2004 roku, przewidziano w Protokole 10 do Traktatu Akcesyjnego z 16 kwietnia 2003 roku. Strony uzgodniły, iż *stosowanie dorobku zawieszają się na tych obszarach Republiki Cypryjskiej, na*

⁴⁸ *Facts About Turkish Republic of Northern Cyprus*, Lefkoşa (Nicosia) 2004, s. 18.

⁴⁹ *Rehn and Schmit's contacts in the TRNC*, „Kibris”, July 2005, s. 10-11.

⁵⁰ *The President of the Euro-Parliament Josep Borell Was in Cyprus*, „Kibris”, November 2005, s. 6.

⁵¹ J. Christou, *Cyprus deadlock serves no one*, „Cyprus Mail” z 26 stycznia 2006 r.

⁵² *Cypryjscy Grecy oburzeni na Londyn*, informacja prasowa, „Rzeczpospolita” z 26 stycznia 2006 r.

których Rząd Republiki Cypru nie sprawuje efektywnej kontroli (art. 1, ustęp 1)⁵³. Jednocześnie we wstępie podkreślono, że w przypadku rozwiązania problemu Cypru zawieszenie to zostanie zniesione⁵⁴.

28 kwietnia 2004 roku Rada Unii Europejskiej przyjęła rozporządzenie do Protokołu nr 10 Traktatu Akcesyjnego z 16 kwietnia 2003 roku⁵⁵. Na jego podstawie stosowanie dorobku zostało zawieszane na tych obszarach Republiki Cypru, nad którym rząd Republiki Cypru nie sprawuje efektywnej kontroli⁵⁶. Podobny zapis został umieszczony w Deklaracji w sprawie Cypru, załączonej do Aktu Końcowego Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy z 29 października 2004 roku: (...) Zważywszy, że takie wszechstronne rozwiązanie problemu Cypru nie zostało jeszcze osiągnięte; Zważywszy, że w związku z tym należy zapewnić zawieszenie stosowania dorobku na tych obszarach Republiki Cypryjskiej, na którymi Rząd Republiki Cypru nie sprawuje efektywnej kontroli; Zważywszy, że w przypadku rozwiązania problemu Cypru zawieszenie to zostanie zniesione (...)⁵⁷. Należy zaznaczyć, iż termin rozwiązanie oznacza w tym przypadku zawarcie porozumienia zgodnego z odpowiednimi rezolucjami Rady Bezpieczeństwa ONZ⁵⁸. Tym samym odrzucona została możliwość uznania Tureckiej Republiki Północnego Cypru i zalegalizowania *status quo*. Wystarczy wymienić odnośne postanowienia zawarte, na przykład, w rezolucjach RB ONZ nr 541 (1983) oraz nr 550 (1984)⁵⁹.

Pomimo wyłączenia stosowania dorobku prawa wspólnotowego na północy wyspy, Turcy cypryjscy stali się obywatelami Unii Europejskiej. Na terytorium kontrolowanym przez rząd Republiki Cypru mogą korzystać z tych samych praw, które przysługują Grekom cypryjskim. Wielu członków tureckiej społeczności występuje o wydanie paszportów Republiki Cypru, dzięki którym mogą podróżować bez przeszkód po całym świecie, korzystać z usług greckiej opieki zdrowotnej oraz podejmować pracę na południu. Jednakże ich sytuacja na terytorium TRPC jest nadal trudna, a możliwości rozpoczęcia własnej działalności w warunkach izolacji gospodarczej są ograniczone.

⁵³ Traktat o Przystąpieniu do Unii Europejskiej Republiki Czeskiej, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji, podpisany w Atenach 16 kwietnia 2003 roku, Dz.U. L 236 z 23.09.2003, s. 955.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Rozporządzenie z 28 kwietnia 2004 roku weszło w życie z dniem 1 maja 2004 roku.

⁵⁶ Council Regulation (EC) No 866/2004 of 28 April 2004 on a Regime Under Article 2 of Protocol 10 to the 2003 Act of Accession, OJ L 161, 30.4.2004, s. 129.

⁵⁷ Deklaracja w sprawie Cypru [w:] Traktat ustanawiający Konstytucję dla Europy podpisany w Rzymie 29 października 2004 roku, Warszawa 2004, s. 463.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Vide przypis nr 1.

Nieuregulowana i złożona sytuacja polityczna negatywnie wpływa na rozwój gospodarczy północnego Cypru. Wyłączenie stosowania *acquis* na terytorium TRPC sprawia, że tamtejsze towary nie są objęte prawem wspólnotowym z zakresu swobodnego przepływu towarów. Ich przepływ *na obszary, na których Rząd sprawuje skuteczną kontrolę* został szczegółowo uregulowany w rozporządzeniu wykonawczym Komisji Europejskiej z 10 sierpnia 2004 roku⁶⁰. Przykładowo, zanim towar wyprodukowany na północnym Cyprze zostanie przewieziony do innego państwa członkowskiego, zostaje sklasyfikowany jako przywieziony do Republiki Cypru i obciążony odpowiednim podatkiem VAT. Ponadto w praktyce oznacza to konieczność wysłania towaru za pośrednictwem portu lotniczego lub morskiego położonego na obszarze kontrolowanym przez rząd Republiki Cypru, uzyskania stosownych zezwoleń oraz wypełnienia szeregu formularzy. Tym samym wzrastają koszty eksportu, niekiedy czyniąc go nieopłacalnym.

27 kwietnia 2004 roku Rada Unii Europejskiej zaleciła przyznanie Turkom cypryjskim pomocy finansowej w wysokości 259 mln euro, z przeznaczeniem na wspieranie rozwoju gospodarczego, ale wiążąca decyzja w tej sprawie jest konsekwentnie blokowana przez władze Republiki Cypru⁶¹. *Nota bene*, możliwość udzielenia pomocy gospodarczej społeczności Turków cypryjskich przewidziano w Protokole nr 10 do Traktatu Akcesyjnego z 16 kwietnia 2003 roku. Artykuł 3, ustęp 1 stanowi, iż *nic w niniejszym Protokole nie wyklucza środków mających na celu wspieranie rozwoju gospodarczego obszarów, o których mowa w artykule 1* (na których Rząd Republiki Cypryjskiej nie sprawuje efektywnej kontroli – przyp. autora)⁶². W budżecie ogólnym UE na rok 2005, w ramach strategii przedakcesyjnej, na rozwój gospodarczy społeczności Turków cypryjskich przeznaczono 120 mln euro⁶³. Jednak wymienione środki nie zostały dotąd przekazane administracji północnego Cypru ze względu na sprzeciw władz Republiki Cypru. Turcy cypryjscy nie chcą przyjąć unijnych pieniędzy bez uregulowania kwestii handlu bezpośredniego między TRPC a Wspólnotą, a na to Nikozja nie wyraża zgody. 26 lipca 2004 roku, podczas konferencji prasowej, Minister Spraw Zagranicznych Republiki Cypru George Iacovou podkreślił, iż władze cypryjskie chcą, by pomoc finansowa dotarła do Turków cypryjskich, ale handel pomiędzy północnym Cyprzem a innymi państwami UE powinien odbywać się za pośrednictwem portów lotniczych i morskich

⁶⁰ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1480/2004 z dnia 10 sierpnia 2004 r. określające szczegółowe zasady dotyczące towarów przybywających z obszarów niepodlegających skutecznej kontroli Rządu Cypru na obszary, na których Rząd sprawuje skuteczną kontrolę, Dz.U. L 272 z 20.08.2004, s. 3.

⁶¹ European Council Conclusions on Cyprus of 27 April 2004, Ref. CL04-077EN.

⁶² Traktat o Przystąpieniu do Unii Europejskiej Republiki Czeskiej, Estonii, Cypru, Łotwy, Litwy, Węgier, Malty, Polski, Słowenii i Słowacji, podpisany w Atenach 16 kwietnia 2003 roku, op. cit., s. 955.

⁶³ Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2005, Bruksela – Luksemburg 2005, s. 9.

na południu⁶⁴. Ten sam pogląd przedstawił 22 lipca 2005 roku: *Nie jesteśmy przeciwni udzielaniu finansowej pomocy Turkom cypryjskim, ale pod warunkiem, że jest ona prowadzona w ramach wytyczonych przez obowiązujące normy prawa międzynarodowego*⁶⁵.

Możliwe scenariusze

Przedstawione konsekwencje odrzucenia planu Annana jako podstawy uregulowania kwestii cypryjskiej umożliwiają nakreślenie czterech krótkoterminowych scenariuszy rozwoju sytuacji na Cyprze. Scenariusze, prezentowane poniżej, zostały uszeregowane w kolejności od najbardziej do najmniej prawdopodobnego.

Pierwszy scenariusz zakłada utrzymywanie *status quo* na Cyprze przez najbliższych kilka lat. Jedną ze stron sporu nie będzie zainteresowana wznowieniem rokowań oraz poszukiwaniem kompromisowych rozwiązań na podstawie planu Annana. W konsekwencji stosowanie *acquis* na terytorium północnego Cypru pozostanie zawieszony, a izolacja TRPC jedynie pogłębi istniejące różnice pomiędzy obiema społecznościami. Wszelkie próby szybkiego wznowienia rokowań okażą się bezcelowe, na co wskazał Kofi Annan w swym raporcie z 29 listopada 2005 roku. Przy władzy w Republice Cypru pozostanie obecny rząd z prezydentem Tassosem Papadopoulossem na czele lub w TRPC władzę przejmą siły polityczne niechętne zawarciu porozumienia z Grekami cypryjskimi. Taką możliwość dopuszcza wielu badaczy, na przykład, Erol Kaymak oraz Hannes Lacher. Ponieważ *rząd Republiki Cypru nadal blokuje wszelkie działania ze strony społeczności międzynarodowej, które mogłyby zostać zinterpretowane jako pośrednie uznanie TRPC (od kwestii lotów bezpośrednich zaczynając, a na bezpośrednim handlu z UE i pomocy finansowej kończąc), takie postępowanie może przyczynić się do zmniejszenia poparcia dla idei wspólnego państwa wśród Turków cypryjskich*⁶⁶.

Drugi scenariusz dotyczy zawarcia porozumienia oraz utworzenia na jego podstawie cypryjskiego państwa federalnego. Z pewnością byłoby to najkorzystniejsze rozwiązanie dla obu stron, jednakże obecnie mało prawdopodobne. Podstawę rokowań stanowiłby plan Annana, a prowadzone byłyby pod auspicjami ONZ. Należałoby również założyć, iż propozycja Republiki Turcji z 24 stycznia 2006 roku (tzw. Plan Działania), zakładająca

⁶⁴ *Foreign Minister Announces New Measures for Turkish Cypriots. Statement by Minister of Foreign Affairs of the Republic Mr George Iacovou, Brussels, 26 July 2004, www.mfa.gov.cy*

⁶⁵ *George Iacovou: the Government is not against the financial assistance to the Turkish Cypriots, www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf*

⁶⁶ H. Lacher, E. Kaymak, *Beyond the Politics of Non-Settlement in North Cyprus*, „Mediterranean Politics” 2005, Vol. 10, No. 2, s. 160.

wznowienie rozmów po zniesieniu izolacji północnego Cypru oraz równoczesnym otwarciu tureckich portów lotniczych i morskich dla jednostek cypryjskich, zostałyby przyjęta przez Republikę Cypru⁶⁷. Proces negocjacyjny trwałby od 12 do 18 miesięcy, a porozumienie zostałoby podpisane i zatwierdzone w drodze referendum w 2007 lub 2008 roku. W rezultacie powstałoby nowe państwo federalne pod nazwą Zjednoczona Republika Cypryjska, a kwestia cypryjska zostałaby tym samym ostatecznie uregulowana.

Trzeci scenariusz - *tajwanizacja* Cypru. Według Jana Asmussena, przez *tajwanizację* należy rozumieć sytuację, w której *doszłoby do faktycznego uznania Tureckiej Republiki Północnego Cypru, bez nawiązywania stosunków dyplomatycznych*⁶⁸. Taki scenariusz może zostać zrealizowany, jeśli władze Republiki Cypru będą konsekwentnie odmawiały zgody na zniesienie izolacji północnego Cypru oraz wznowienie rokowań. Władzę w TRPC mogłyby wówczas przejąć siły opowiadające się za podziałem wyspy - posiadaniem własnego niepodległego państwa. Społeczność międzynarodowa będzie konsekwentnie odmawiała uznania *de iure* TRPC, ale jednocześnie, w ramach rekompensaty za koncyliacyjną postawę, poszczególne państwa zaczną uznawać TRPC *de facto*⁶⁹. Uznanie będzie uzasadniane koniecznością pełnego włączenia Turków cypryjskich w proces integracji europejskiej oraz troską o rozwój gospodarczy północnego Cypru.

Ostatni scenariusz, zdecydowanie najmniej prawdopodobny, zakłada uznanie *de iure* TRPC przez państwa świata pomimo sprzeciwów ze strony Greków cypryjskich. W rezultacie na arenie międzynarodowej funkcjonowałyby dwa państwa cypryjskie, a trwały podział terytorium wyspy zostałby usankcjonowany. Należy jednak podkreślić, iż żadna z wcześniej wymienionych konsekwencji odrzucenia planu Annana nie pozwala zakładać możliwości realizacji tego scenariusza.

Wnioski

Konsekwencje nieuregulowania sporu cypryjskiego są dotkliwe dla obu społeczności. Odrzucenie planu porozumienia w formie zaproponowanej przez Sekretarza Generalnego ONZ Kofiego Annana skutkuje umacnianiem faktycznego podziału Cypru. Wyłączenie

⁶⁷ Więcej na temat tureckiej propozycji: *New Initiative by Turkey on Cyprus. Statement by Abdullah Gül, Minister of Foreign Affairs and Deputy Prime Minister Regarding Turkey's New Proposals on Cyprus of 24 January 2006*, www.mfa.gov.tr/mfa/foreignpolicy/mainissues/cyprus/new_init.htm

⁶⁸ J. Asmussen, *Cyprus After the Failure of the Annan Plan*, European Centre for Minority Issues Brief No. 11/2004, Flensburg 2004, s. 12.

⁶⁹ Uznanie *de iure* jest bezwarunkowe i nieodwołalne, podczas gdy uznanie *de facto* jest warunkowe i jako takie może zostać odwołane.

stosowania dorobku Wspólnoty na obszarze północnego Cypru doprowadziło do powstania kuriozalnej sytuacji, w której Turcy cypryjscy, jako obywatele Unii Europejskiej, nie mogą korzystać z przysługujących im praw, między innymi, w ramach swobodnego przepływu towarów czy usług, na zajmowanym przez nich terytorium. Wystarczy nadmienić, iż towary przywożone z północnego Cypru na południe są traktowane tak jak towary pochodzące z państw trzecich. Tym samym linia zawieszenia ognia (linia Attyli) przekształciła się *de facto* w zewnętrzną granicę UE.

Brak woli wznowienia dialogu ze strony władz Republiki Cypru zmusza liderów społeczności Turków cypryjskich do poszukiwania innych aniżeli pojednanie dróg zaspokojenia i zabezpieczenia żywotnych interesów swojej społeczności. Polityka najwyższych przedstawicieli Greków cypryjskich grozi stopniowym umacnianiem politycznego podziału wyspy, a w przyszłości może doprowadzić do *tajwanizacji* lub nawet uznania *de iure* TRPC. Świadczyć może o tym wzrastająca częstotliwość spotkań liderów Turków cypryjskich z wysokimi przedstawicielami państw i organizacji międzynarodowych. Stanie się tak jeśli przedłużający się impas w rokowaniach na Cyprze zacznie poważnie zakłócać proces rozszerzania Unii Europejskiej (Turcja) lub doprowadzi do destabilizacji w ramach współpracy Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego z UE. Decydujące znaczenie w tej kwestii będą miały stanowiska Wielkiej Brytanii oraz Stanów Zjednoczonych. Już teraz zaobserwować można zmianę w polityce obu tych państw względem północnego Cypru oraz tamtejszej administracji (spotkania Mehmeta Ali Talata z Condoleezzą Rice oraz Jackiem Straw).

Dalsze utrzymywanie *status quo* lub podział Cypru byłyby z pewnością niekorzystne dla tysięcy Greków cypryjskich, którzy pozostawili swój majątek na północy wyspy w 1974 roku. Pomimo korzystnego dla nich orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 22 grudnia 2005 roku, nie ulega wątpliwości, iż roszczenia zostałyby szybciej zaspokojone w sytuacji uregulowania kwestii cypryjskiej.

Niepokojem napawa fakt odstąpienia Sekretarza Generalnego ONZ od świadczenia misji dobrych usług w sporze cypryjskim (vide wspomniany Raport SG ONZ z 29 listopada 2005 roku). Fiasko planu Annana może przyczynić się do co najmniej kilkuletniego zamrożenia rokowań pomiędzy liderami obu społeczności. Nie trudno ulec wrażeniu, iż po raz kolejny o odrzuceniu inicjatywy ONZ zadecydowały względy polityczne, a nie merytoryczna ocena proponowanych rozwiązań. Konsekwencje przywiązania stron, zwłaszcza władz Republiki Cypru, do realizacji partykularnych interesów nie sprzyjają poszukiwaniom kompromisu, lecz jedynie umacniają faktyczny podział Cypru.